

ФІЛОСОФІЯ ТА ІСТОРІЯ ОСВІТИ

FILOZOFIA I HISTORIA EDUKACJI

УДК 37.014.24-029:9

Олександр Сушик

ORCID iD 0000-0003-2223-4070

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних технологій
та професійної освіти

Луцький національний технічний університет,
вул. Львівська, 75, 43018, м. Луцьк, Україна,
sushyk7@ukr.net

Ірина Сушик

ORCID iD 0000-0002-4620-5453

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук,
соціального забезпечення та права,
Луцький національний технічний університет,
вул. Львівська, 75, 43018, м. Луцьк, Україна,
sushykiryna@ukr.net

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: ВИТОКИ, НАПРЯМИ, МОТИВИ

У статті розглянуто феномен академічної мобільності студентства, показано його ґенезу, напрями і потоки мобільної української молоді упродовж історичних періодів. Приділено увагу появі українських студентів в європейських університетах. Згадано імена українців, випускників європейських університетів, що стали відомі світу. Прослідковано зміни у глобальній картині руху мобільного студентства з кінця 90-х років XX ст. Акцентовано увагу на сучасній проблемі виїзду української молоді за кордон, мотивах міграції студентів, головних осередках їх скупчення. Названо ризики та основні перепони щодо налагодження механізму міжнародної академічної мобільності в Україні.

Ключові слова: академічна мобільність; єдиний освітній простір; студентська мобільність; університет.

<https://doi.org/10.28925/2226-3012.2019.8.818>

Вступ. Світовий освітній простір, що нині формується і змінюється одночасно, об'єднує національні системи освіти різного типу та рівня. Це і відомі століттями університетські титани з великою історією, і заклади вищої освіти, які швидко перебудовуються на вимоги часу, і ті, що на старому фундаменті намагаються зробити надбудови, сподіваючись на якісні оновлення своїх освітніх систем.

Глобалізація диктує нові вимоги щодо міжнародної взаємодії молоді в сфері вищої освіти. Зростає затребуваність на освічених людей, що здатні швидко реагувати на виклики часу, бути мобільними, вміти гнучко перебудовувати спрямування і зміст своєї діяльності, проектувати і змінювати індивідуальні освітні маршрути. Пропонована історична ретроспектива феномена академічної мобільності студентства є комплексним історико-педагогічним дослідженням, яке демонструє генезу явища, віддаючи перевагу розкриттю історичних, педагогічних, психологічних його аспектів.

Зважаючи на великі хронологічні межі обраної теми (від Середньовіччя до наших днів) історіографія представлена великою кількістю вітчизняної та зарубіжної літератури. Предметом вивчення широкого кола зарубіжних науковців стали питання міжнародної освіти. В контексті її розвитку цікавими для нашого дослідження є питання академічної мобільності студентства.

Серед зарубіжних дослідників історичний аналіз процесу інтернаціоналізації вищої освіти у міжнародному вимірі здійснено Дж. Найт та Г. де Вітом у спільній праці «Стратегії інтернаціоналізації вищої освіти: порівняльне вивчення Австралії, Канади, Європи та Сполучених Штатів Америки» (Wit H., 1995). У роботі авторів виокремлено основні періоди розвитку інтернаціоналізації вищої освіти, подано характеристику та специфіку кожного з досліджуваних періодів.

Питанням міжнародної освіти присвятив фундаментальне дослідження професор Департаменту освіти Університету м. Бріджвотер (США) Р. Сильвестр, який представив у формі трилогії «Відображення міжнародної освіти: історичне дослідження 1893-1944» (Sylvester, 2002), «Подальше відображення території міжнародної освіти у XX столітті (1944-1969 pp.)» (Sylvester, 2003) та «Обрамовування карти міжнародної освіти

(1969-1998)» (Sylvester, 2005). Автор дослідив еволюцію категорії «міжнародна освіта» та історію розвитку навчальних закладів з міжнародним профілем навчання, показав зародження міжнародних інституцій регіонального і глобального рівнів.

З-поміж праць вітчизняних науковців наш дослідницький інтерес, в першу чергу, був зосереджений на роботах істориків та педагогів. Так, відомий український вчений В. Микитась (1994) звертає увагу на час появи української молоді в європейських університетах та мандрівний спосіб їх життя. Дослідник Г. Нудьга (1990) наводить дані про чисельність українських студентів, способи їх ідентифікації та самоорганізації на чужині, згадує імена українців, випускників європейських університетів, що стали відомими на весь світ.

До питання формування єдиного освітнього і наукового простору та природи його суперечностей звертається професор Х. Олексик (2011). Академічну мобільність як потребу і відповідь на виклики глобалізації сьогодення розглядає Д. Свириденко (2014). Педагогічна розвідка С. Вербицької (2009) акцентована на значимих історичних подіях, які обумовили перебіг глобального руху мобільного студентства. Необхідність нормативно-правового регулювання академічної мобільності в Україні піднімає С. Бака (2018).

Наведені праці доводять, що питання академічної мобільності студентства в різні часи були і є предметом вивчення для науковців. Однак, досліджень, які б намагалися охопити цей феномен як цілісність, віддаючи перевагу розкриттю історичних, педагогічних та соціально-психологічних його аспектів дуже мало, що й пояснює вибір теми та її актуальність.

Мета статті — шляхом історичної ретроспективи висвітлити витоки, шляхи та мотиви академічної мобільності українських студентів.

Завдання дослідження — обґрунтувати витоки мобільності молоді; показати присутність українських студентів в європейських університетах; продемонструвати зміни в глобальній картині руху мобільного студентства починаючи з 90-х років XX ст.; прослідкувати головні осередки скупчення української молоді в закордонних університетах сьогодення та мотиви їх виїзду за кордон.

Основною тенденцією і трендом сучасної освіти є прагнення бути мобільними. Це стосується не лише студентів та науковців, а й вишів загалом, як постачальників освітніх

послуг, навчальних програм, дипломів тощо. У сфері освіти ця тенденція задекларована у постановах Ради Європи, Кейптаунській декларації відкритої освіти, Великій хартії університетів, Лісабонській декларації 2007 р. та багатьох інших документах, вивчення яких вказує на різне тлумачення як самого поняття мобільності, так і мобільного навчання зокрема (Стрюк, 2012, с. 84).

Концепт «мобільність» інтерпретують як рух, безперервність, плинність та відсутність кордонів. Студентська мобільність є наслідком глобалізації, можливістю для студентів навчатися або працювати, перетинаючи національні кордони. Особа, що має високий рівень мобільності, може вчитися (бути академічно мобільною), працювати (бути географічно і професійно мобільною), співпрацювати й бути конкурентною у будь-якій країні (Стрюк, 2015, с. 38).

Варто відзначити, що кількість студентів, що прагнуть отримати освіту в зарубіжних країнах постійно зростає, адже мобільність сприяє інтеграції індивіда в міжнародну академічну спільноту, забезпечує доступ до освітніх здобутків провідних країн світу, збільшує шанси на професійну самореалізацію.

Дослідниця С. Вербицька (2009), спираючись на зарубіжні джерела, виділяє чотири історичні періоди розвитку академічної мобільності студентів. Перший — доба Середньовіччя, коли студентська мобільність носила здебільшого спонтанний індивідуальний характер. Другий — з кінця XVII ст. — до початку XX ст., в якому домінували інтереси національних держав у вищій освіті. Третій період — від початку XX ст. до 90-х років XX ст., за якого змінюються напрями потоків мобільної молоді у зв'язку з війнами. Четвертий період, що розпочинається з 90-х років XX ст. і триває до сьогоднішніх днів інтенсифікується дією багатьох чинників, в тому числі євроінтеграцією, масовізацією освіти, глобалізацією тощо.

Середньовічні витоки мобільності українських студентів. Погоджуємось із вченими, які зародження поняття «академічна мобільність» та «єдиний освітній простір» відносять до епохи Середньовіччя та часу становлення перших західноєвропейських університетів. «З самого початку, університети були глобальними інституціями, адже вони працювали на одній мові – латинській, обслуговуючи міжнародних студентів в якості клієнтів. Професори, так само, приїздили із багатьох країн... Зі свого заснування уні-

верситети завжди працювали в глобальному середовищі, починаючи навіть від кампусу» (Свириденко, 2014, с. 52).

За дослідженням В. Микитася (1994) українська молодь в аудиторіях середньовічних університетів з'явилася майже відразу після їх заснування. «Через брак своїх середніх і вищих навчальних закладів молодь змушена була здобувати освіту за межами батьківщини — в університетах Італії, Франції, Німеччини, Голландії, Чехії, Польщі та деяких інших країн. Як правило, за освітою ходила молодь із малозабезпечених городян, хоч посилали за кордон своїх дітей і магнати та імуща шляхта. Однак серед останніх творчо мислячих людей було обмаль, і пріоритет належав молоді демократичних низів, яка досягала наукових ступенів — бакалаврів, магістрів і докторів різних наук та примножувала славу своїй вітчизні» (с. 87). Мандруючи по Європі, молодь тих часів шукала пристойних «сім благородних наук», зокрема мистецтва — у Парижі, гуманітарних наук — в Орлеані, права — у Болоньї, «медичних припарок» — у Салерно, магії і теології — у Толедо (Микитася, 1994). Так, в університеті Сорбони вже з 1357 року зустрічаємо українців не лише студентів, але докторів наук — як Петро Кордован, що отримав докторський ступінь у 1391 р. У XV ст. найвищий науковий ступінь цього французького закладу отримали «Бенедикт Сервінус рутенської нації» та «Іван Тинкевич рутенської нації з Києва», з XVI ст. у списках студентів уже не раз можна зустріти інформацію «з України», хоча націю й далі називають рутенською. У Сорбоні вчився Петро Могила. Багато українців навчалося в англійських університетах. Так, Оксфордський закінчили діти українського шляхтича Немирича, а Кембріджський — соратник П. Могили Інокентій Гізель. Навчання українців за кордоном було настільки масовим, що спеціально для них при університетах відкривались гуртожитки — наприклад, закладений королевою Ядвігою при університеті у Празі в 1397 році (Цуп, 2003).

Українські студенти в університетах Європи з кінця XV — до кін. XX ст. Упродовж XV — XVIII ст. навчатися за кордон відправилися близько п'яти тисяч осіб з України, Білорусії й частково з Росії. Уже із XV ст. з'являються записи у списках Краківського, Болонського, Падуанського, Празького та інших універси-

тетів імен студентів і магістрів, які походять із країни «Роксоланія», «Рутенія». Як зазначає Г. Нудьга (1990) у XVI ст. «українські прізвища зустрічаються у списках вищих шкіл Німеччини, Швейцарії та Франції» (с. 197).

Від часу заснування Краківського університету й до середини XVI ст. в бурсах навчалося і проживало близько двох тисяч українських студентів. Їх називали «роксоланами», «руси́нами», «рутенцями» (Нудьга, 1990). Багато українців навчалося і в німецьких університетах — Гейдельберзькому, Лейпцигському, Геттінгенському, Страсбурзькому, Грейфельдвальдському. Добре приймали українських студентів у славнозвісному Віттенберзькому університеті. Тут одержав ґрунтовну освіту популярний у Європі письменник, публіцист і оратор Станіслав Оріховський. Обдарованого п'ятнадцятилітнього хлопця запитав сам Мартін Лютер, поселивши його у власному домі.

Серед українських студентів, які стали випускниками європейських університетів, добре відомою є постать Юрія Михайловича Котермака — ректора Болонського університету, талановитого вченого, поета, першого українського автора друкованої книжки, якого й до сьогодні надзвичайно шанують в Італії. З благословення церкви продовжили свою освіту за кордоном у різні часи С. Полоцький, І. Гізель, П. Могила, Ф. Прокопович, Й. Кроковський, Ю. Дрогобич, Г. Сковорода та ін.

Варто відзначити, що українські студенти на протязі багатьох століть для навчання обирали саме європейські університети. І це не випадково, адже, як зазначає Х. Олексик (2011) унікальність та особливість освітньої ідеології Європи історично базується на принципах поваги до етнічного, культурного, мовного та релігійного різноманіття, «відсутності старших і молодших братів і сестер», «відсутності страху бути проковтнутими і культурно асимільованими». Європа не бачить проблем у багатомовності, розмаїтті культур, вона сама є розсадником різноманіття. В рамках свого розмаїття Європа створює всім однакову можливість розвитку та збагачення за рахунок вільних запозичень з різних сфер життя, дозволяє і стимулює до розвитку, взаємозбагачення, піднесення (с. 127). Наведені переваги європейської системи освіти були і залишаються вагомими чинниками формування мотивації студентів до участі в реалізації академічної мобільності сьогодні.

Академічна мобільність від кінця XX ст. та глобальні виклики сучасності. Історичні, політичні та глобалізаційні процеси кінця минулого століття беззаперечно вплинули на типологію, активність і напрями потоків мобільної молоді. Студентська мобільність набула структурованого організованого характеру особливо в регіонах, де діють домовленості політичного, економічного або міжуніверситетського академічного партнерства.

Поштовхом до інтенсифікації процесу студентської мобільності стало впровадження Європейським Союзом програми ERASMUS (1987 р.), яка у 1995 р. переросла в SOCRATES/ERASMUS. Місією ERASMUS було і залишається зміцнення міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти шляхом підтримки студентської мобільності в рамках європейського регіону та заохочення студентів і науковців з інших регіонів долучитись до європейської вищої освіти (Вербицька, 2009, с. 24). Ефективність наведених програм підтверджується зростанням чисельності мобільних студентів у світовому масштабі. Так, за даними ЮНЕСКО (2006) кількість мобільних студентів збільшилася більш, ніж удвічі за 10 років. За прогнозами експертів до 2025 р. кількість студентів, що навчатиметься за кордоном виросте більше, ніж удвоє, і досягне 4,9 млн. осіб.

У той час, як у світі академічна мобільність має системний, організований на рівні державної політики характер, в Україні довгий час вона залишалася спонтанним та індивідуальним явищем. Фахівець з державного управління С. Бака (2018), аналізуючи законодавчі акти України щодо процесів академічної мобільності робить висновок про те, що нормативно-правові документи повинні визначати механізми створення та реформування всіх аспектів мобільності від організаційно-економічних (форми та напрями співпраці, джерела фінансування) аспектів до готовності укладення договорів про співпрацю.

Напрями розвитку академічної мобільності та осередки скупчення української молоді. Офіційної статистики щодо чисельності українців, які здобувають освіту за кордоном, не існує. Невідомо скільки з них повертається в Україну. За даними аналітичного центру CEDOS, який збирає та аналізує дані про кількість українських громадян, які навчаються у закордонних університетах, динаміка кількості українських студентів у закордонних університетах за 2009-2015 рр. виглядає наступним чином (Слободян та Стадний, 2016).

Таблиця 1.

**Динаміка кількості українських студентів у закордонних університетах
за 2009-2015 рр. в розрізі країн**

Роки Країна	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Польща	2831	3499	4879	6321	9620	14951	22833
Німеччина	8557	8818	8830	8929	9044	9212	9379
Росія	4236	4055	4919	4644	4737	6029	9365
Канада	715	916	1053	1203	1611	2053	2536
Італія	800	1043	1314	1556	1727	1894	2200
Чехія	919	1249	1336	1477	1584	1772	2015
США	1716	1727	1583	1535	1490	1464	1551
Іспанія	558	641	840	1114	1323	1418	1545
Австрія	727	905	990	1142	1265	1279	1460
Франція	1349	1388	1447	1482	1282	1320	1332

Як видно з таблиці 1, найбільше українських студентів навчається у Польщі. До неї щороку на навчання виїждять все більше української молоді. Так, якщо у 2009 р. у Польщі навчалося 2831 студентів, то в 2015 — 22833 особи (кількість українських студентів збільшилася у понад вісім разів). До Німеччини у 2009 р. виїхали навчатися 8557 українських студентів, у 2015 році їх чисельність зросла до 9379 осіб. У Росії в 2009 р. навчалося 4236 українських студентів, на протязі 2010-2013 років їх чисельність майже незмінна і коливається в межах від 4 до 5 тис. осіб, однак з 2014 р. ця цифра зросла до 6029, а в 2015 до 9365 осіб.

За даними аналітичного центру CEDOS число українців на студіях в іноземних університетах станом на 2014-2015 н. р. становило 59 648 осіб (Слободян та Стадний, 2016). Станом на 2015-2016 н. р. їх чисельність зросла до 66 686 осіб (Стадний, 2017). Якщо у 2009 році у Польщі навчалось майже 3000 студентів з України (при цьому переважна більшість на магістратурі), то відповідно до даних, Głównego Urzędu Statystycznego у 2015/2016 академічному році у польських вишах навчалось 57 000 іноземних студентів, серед яких 30 500 — це українці, що на 24% більше у порівнянні з попереднім академічним роком (Uneko Group, 2017).

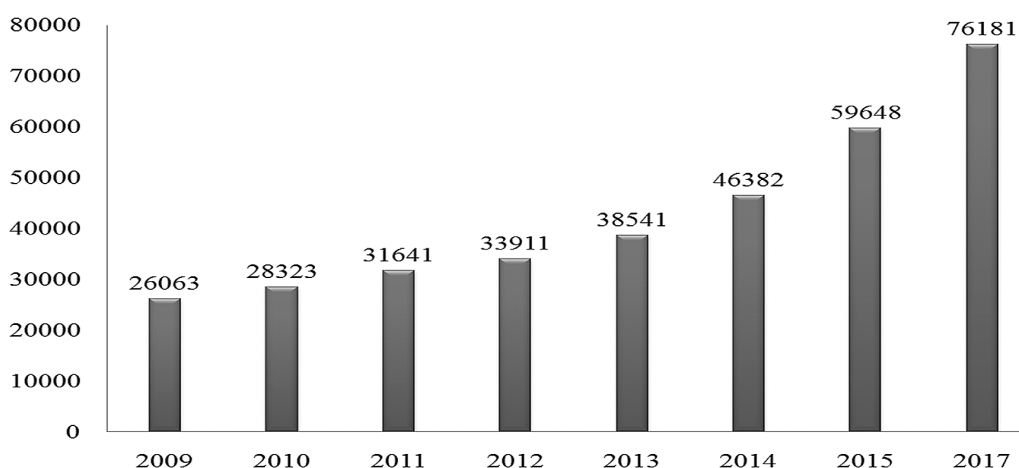

Рис. 1. Динаміка чисельності українських студентів в іноземних університетах за 2009-2017 роки

Джерело: складено авторами за: Слободян О., Стадний Є. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu/>; Education: International student mobility in tertiary education. UNESCO-UIS. 2016. URL: <http://data.uis.unesco.org>.

Зростання чисельності українських студентів в іноземних університетах засвідчує щорічний виїзд великого відсотка студентської

молоді за кордон. Серед найбільш бажаних для навчання українців країн, як і раніше, залишаються Польща, Німеччина, Росія, Канада,

Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина. Динаміка зростання з 2009 по 2015 роки склала 129 %. Лише за 2014-2015 роки, приріст складає майже 29% або 13 266 осіб. Причому 2/3 цього приросту склали саме українці, які навчаються в польських університетах (Слободян та Стадний, 2016).

Кількість української молоді, яка вирішила здобувати освіту за кордоном, з 2009 р. по 2017 р. зросла майже втричі (з 26 063 осіб у 2009 році до 76 181 особи у 2017 році). Переважна більшість молоді для навчання традиційно обирає сусідню Польщу. Згідно статистики польського «Фонду Перспективи» у 2016 р. у Польщі навчалися 34 834 українських студентів, у 2017 р. — 37593 (Шимків, 2018).

Аналітики наведену ситуацію називають «тектонічним процесом», коли найініціативніший прошарок населення, який є конче необхідним для перетворень в країні, покидає її в пошуках кращого деінде, масштаби якого щорічно збільшуються.

Мотиви виїзду українських студентів за кордон. Історична ретроспектива феномена студентської мобільності показує, що виїзд в європейські країни для навчання був звичним явищем для населення українських земель. Козацька старшина, частково міщани, священики бажали дати своїм дітям хорошу європейську освіту. Крім того, молодь вабила за кордон не лише можливість навчання, а й нове життя та цінності нового соціокультурного простору.

Сучасна українська молодь як високомобільна соціальна група суспільства самостійно вибудовує свої життєві стратегії та розраховує ризики (чи зиски) від здійснення спрямованих на їх реалізацію соціальних практик. До кола основних причин сучасної міграції молоді можна віднести наступні: високий рівень безробіття та низька заробітна плата на національному ринку праці; низький рівень життя; існуючий в сім'ї досвід зовнішньої міграції; сприяння молоді в академічній та трудовій еміграції приймаючими країнами; психологічна схильність та готовність до мобільності як пошуку до нових підходів реалізації своїх прав (на працю, пересування, на освіту), бажання змінити спосіб життя; прагнення до самостійного накопичення початкового капіталу для здобуття матеріальної незалежності; підвищення професійної та інтелектуальної компетенції тощо (Фесенко, 2018).

Відповідно до причин головними мотивами міграції української молоді є бажання отримати європейський диплом; лояльна вартість навчання; можливість вийти на міжнародний ринок праці і бути конкурентоспроможним фахівцем; здобуття практичних навичок в процесі навчання; вивчення однієї або кількох іноземних мов; можливості участі в програмах міжнародного обміну; шанс на облаштування власного побуту в європейському суспільстві тощо.

Отже, міграційні орієнтації молоді спрямовані в бік країн чи регіонів з кращими умовами життя, соціальними можливостями, перспективами. Привабливість для студентської молоді зовнішньої міграції полягає у поєднанні освітніх і трудових мотивів. Таке комбінування освіти і роботи свідчить про актуалізацію такого виду молодіжної міграції як «інтелектуальна міграція», яка створює додаткові економічні, соціальні та культурні перспективи для її учасників. Освічена молодь знаходить у ній спектр можливостей, які дозволяють в подальшому реалізувати себе на привабливому іноземному ринку праці розвиненої країни, відчутти себе інтегральною частиною соціально-економічного та соціокультурного середовища нової країни та світу.

Дослідження аналітичного центру CEDOS, проведене у 2018 р. на тему «Українське студентство в Польщі: політики залучення та мотивація і плани студентства» ілюструє картину мотивів і планів українського студентства в Польщі. Так, серед факторів, які вплинули на рішення студентів навчатися за кордоном, відповіді розподілилися наступним чином. Серед найпопулярніших відповідей — бажання отримати диплом європейського університету з метою подальшого працевлаштування в ЄС (51%) та бажання мати більше знань, які допомогли б із працевлаштуванням у ЄС (48%). Незадовільні умови життя в Україні (система охорони здоров'я, транспортна інфраструктура, ринок житла тощо) назвали причиною 47% респондентів. Для певної частини українців важливими були новий культурний досвід (30%), кращі умови для навчання в польських університетах (25%) та бажання поліпшити знання іноземних мов (19%). Отримання знань (9%) або диплому (8%) у європейському університеті для подальшого працевлаштування в Україні виявилися непопулярними причинами навчатися за кордоном, так само як і військовий конфлікт в Україні (6%) (CEDOS, 2018).

Чому саме Польща є прагматичним вибором українського студента при виборі закладу вищої

освіти та країни призначення для навчання? Дослідження доводять, що окрім наведених вище мотивів, основною причиною є можливість отримання стипендії (найчастіше українці в Польщі отримують державну стипендію (1589 бенефіціарів), ще 255 мають недержавну стипендію і 13 осіб — стипендію від церкви). Це понад 60% від усіх іноземних студентів, які отримують стипендії в Польщі (CEDOS, 2018). Крім того, порівняно низька вартість життя; можливість навчатися зі знижкою; нижчі вимоги для вступу, ніж в інших країнах; перспектива знайти хорошу роботу; хороші умови життя та прості умови для отримання дозволу на тривале перебування в країні тощо (CEDOS, 2018).

Зростання чисельності української мобільної молоді у світі підіймає питання «витоку мізків» (brain drain) (перевищення виїзду над поверненням) та породжує можливі очікувані ризики для країни. Однак, як зазначають дослідники Д. Свириденко (2014) та М. Стрюк (2015), на цю проблему можна поглянути з двох боків. З одного боку — виїзд інтелектуальної еліти знижує пасіонарність українського етносу, що несе загрозу безпеці суспільства. З іншого — студенти, повертаючись у свій навчальний заклад, стають носіями нових академічних підходів, традицій тощо, стаючи носіями оновлення середовища, в яке повертаються, уособлюючи собою приріст соціального капіталу.

Професор Національного університету «Львівська політехніка» Уляна Садова, яка тривалий час займається проблемами української міграції, зазначає, що міграція, в першу чергу, це свобода вибору людини, бо кожен з нас має право обирати умови свого життя і праці, водночас науковець висловлює занепокоєння сучасною п'ятою хвилею міграції, яка може призвести до втрати демографічного потенціалу, людського капіталу, традицій виховання та культурних цінностей.

Науковець зазначає, що уряд Польщі створює сьогодні сприятливі умови для того, щоб мотивувати українську студентську молодь до еміграції (квоти, стипендії, заробітна плата та соціальні пакети тощо). Зважаючи на це, в Україні потрібно створювати такий пакет соціальних послуг, щоб українські студенти залишалися в Україні (Садова, 2018). Хоча фахівці вважають, що стандартного інструменту, який може допомогти у визначенні обсягу оптимального рівня мобільності, немає. Більше того, надлишок мобільності може викликати менше проблем, ніж його відсутність (Стрюк, 2015).

Отже, у процесі виїзду освіченої української молоді за кордон не можна вбачати лише негативну тенденцію «витоку розумового потенціалу», тому що є й інший вимір цього процесу — позитивний для країни. Молодь, що повернеться в Україну із навчання може впроваджувати отримані професійні знання та навички в своїй країні, але це стане можливим лише за умови, що зовнішня міграція не стане безповоротною, тобто не перетвориться на еміграцію. У навчанні за кордоном нема нічого поганого, навпаки, як зазначають експерти, ми повинні інтегрувати людей у закордонну систему освіти аби вони привозили в Україну нові навички і практики, знаходили спільну мову з міжнародними партнерами.

Головними перепонами щодо налагодження механізму міжнародної академічної мобільності в Україні є, насамперед, недостатня урегульованість даного процесу з юридичної сторони, проблема взаємного визнання дипломів, відсутність підтримки з боку керівництва закладів вищої освіти таких програм, низька мотивація студентів, недостатній рівень знання англійської мови як основи наукової комунікації тощо. Попри наведені перепони в глобальній популяції студентів частка українців, що навчається не в країнах свого громадянства невинно зростає.

Висновки. Дослідження академічної мобільності українських студентів в історичній ретроспективі доводить, що потреба в мобільності, як переміщенні для пошуку кращих умов навчання та праці була актуальною для українського студентства завжди. Витоки цього явища помітні з епохи Середньовіччя, де імена представників «рутенської нації» (не лише студентів, а й докторів) знаходимо в університетах Сорбони, Праги, Кракова. Присутність української молоді в європейських університетах, починаючи з XIV-XVIII ст., щорічно зростає і є свідченням спільних європейських цінностей, які декларувала Європа, і до яких завжди тягнулася українська молодь. Від часу заснування Краківського університету й до середини XVI ст. тут навчалося і проживало близько двох тисяч українських студентів. Багато українців навчалось і в німецьких (Гейдельберзькому, Лейпцігському, Геттінгенському, Страсбурзькому) та англійських (Оксфордському та Кембриджському) університетах.

Глобалізаційні процеси кінця XX ст. вплинули на типологію, активність і напрями міграції молоді. Кількість українських студентів, які

вирішили здобувати освіту за кордоном, з 2009 р. по 2017 р. зросла майже втричі. Найбільшим осередком скупчення українських студентів на протязі останніх років залишається Польща (з 2009 р. до 2015 р. кількість українських студентів тут збільшилася у понад вісім разів) і у 2017 р. склала близько 38 тисяч осіб.

Серед головних мотивів, які штовхають українську молодь покинути свою країну, є високий рівень безробіття та низька заробітна плата на національному ринку праці. Міграційні орієнтації українських студентів спрямовані в бік країн чи регіонів з кращими умовами життя, перспективами поєднання навчання і роботи. Глобальний рух мобільного студентства, до якого залучена й українська молодь, з одного боку, дозволяє їй стати частиною глобального освітнього простору,

гармонійно інтегруватися в сучасну соціальну динаміку, полікультурне середовище, навчитися відповідати високим вимогам на ринку праці, з іншого боку, породжує ряд небезпек для України.

Подальші дослідження академічної мобільності українських студентів важливі й необхідні в силу еволюціонування її як соціокультурного й глобального феномену. Відповідно основними напрямками подальших досліджень мають стати: виклики, переваги та можливі ризики, які несе академічна студентська мобільність для національної безпеки країни; соціально-психологічні умови адаптації молоді до нового соціокультурного простору; розробка власних стратегій залучення іноземних студентів на державному, регіональному та університетському рівнях.

Література

- Бака С. В. Нормативно-правове забезпечення регулювання академічної мобільності в Україні. *Вісник національного університету цивільного захисту України*. Вип. 2 (9). 2018. С. 264–276. DOI: 10.5281/zenodo.1240910.
- Вербицька С. В. Міжнародна студентська академічна мобільність: етапи розвитку та суб'єкти організації. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 45. Педагогічні науки. 2009. С. 20–26.
- Всемирный доклад по образованию 2006. Сравнение мировой статистики в области образования. Монреаль : Институт статистики ЮНЕСКО, 2006. 192 с. URL: <https://en.unesco.org/themes/education/dokumenti-ifla-ta-in> (дата звернення: 12.11.2018)
- Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. Київ : Абрис, 1994. 287 с.
- Нудьга Г. А. Українські студенти в університетах Європи в XIV-XVIII століттях. *На літературних шляхах (Дослідження, пошуки, знахідки)*. Київ : Дніпро, 1990.
- Олексик Х. М. Формування єдиного освітнього і наукового простору: природа та проблеми його суперечностей. *Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія*. За заг. ред. Ф. Г. Ващука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 16). С. 108–128. URL: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3717/dokumenti-ifla-ta-in> (дата звернення: 22.01.2019)
- Садова У. Проблеми трудової та освітньої міграції у фокусі інтересів вищої школи, влади і бізнесу. *За результатами зустрічі, організованої Прес-центром «Гал-Інфо»*. 20 липня 2018 р. URL: http://lp.edu.ua/sites/default/files/news/2018/10178/attachments/demos_seminar-26_07_18.pdf (дата звернення: 07.04.2019)
- Свириденко Д. Б. Академічна мобільність: відповідь на виклики глобалізації: монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 279 с.
- Стадний Є. Українські студенти за кордоном: факти та стереотипи: звіт аналітичного центру CEDOS. 2017. URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy/dokumenti-ifla-ta-in> (дата звернення: 22.01.2019).
- Слободян О., Стадний Є. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu/dokumenti-ifla-ta-in> (дата звернення: 22.01.2019)
- Стрюк М. І. Семеріков С. О., Стрюк А. М. Мобільність: системний підхід. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 49. Вип. 5. С. 37–70.
- Стрюк М. І., Стрюк А. М. Навчальний об'єкт як компонент мобільного навчання. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна*. 2012. С. 83–86.

- Українське студентство в Польщі: політики залучення, інтеграції та мотивація і плани студентства: звіт аналітичного центру CEDOS. 3 листопада 2018 р. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatyia-i-planystudentiv> (дата звернення: 07.04.2019).
- Фесенко А. М. Освітньо-трудова міграція освіченої молоді як тренд сучасної доби: соціологічний аналіз. *Габітус*. 2018. Вип. 6. С. 130–136.
- Цуп В. Юрій Дрогобич в контексті формування української еліти. *День*. 2 серпня 2003. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/yuriy-drogobich-v-konteksti-formuvannya-ukrayinskoj-eliti-dokumenty-ifla-ta-in> (дата звернення: 07.04.2019)
- Шимків Н. Євродиплом. Чому українці їдуть навчатися до Польщі. URL: https://lb.ua/society/2018/08/23/405797_ievrodipлом_chomu_ukraintsy_idut.html (дата звернення: 08.04.2019).
- Education: International student mobility in tertiary education. *UNESCO-UIS*. 2016. URL: <http://data.uis.unesco.org>. (дата звернення: 07.04.2019).
- Uneko Group. Студентська міграція — національна проблема чи вимушеність, або чому українські студенти вибирають освіту у польських вишах. URL: <http://uneko.com.ua/2017/10/студентська-міграція-національна-п/дOCUMENTI-IFLA-TA-IN> (дата звернення: 22.01.2019).
- Wit H. De Strategies for the Internationalization of Higher Education: A Comparative Study of Australia, Canada, Europe, and the USA. Amsterdam: European Association for International Education, 1995. 176 p.
- Sylvester R. Mapping international education: an historical survey 1893 — 1944. *Journal of Research in International Education*. September 2002. Vol. 1. № 1. P. 90–125.
- Sylvester R. Further mapping of the territory of international education in the 20th century (1944 — 1969). *Journal of Research in International Education*. 2003. Vol. 2. № 2. P. 185–204.
- Sylvester R. Framing the map of international education (1969 — 1998). *Journal of Research in International Education*. 2005. Vol. 4. № 2. P. 123–151.

References

- Baka, S. V. (2018). Normatyvno-pravove zabezpechennia rehuliuвання akademichnoi mobilnosti v Ukraini [Regulatory and legal framework for regulation of academic mobility in Ukraine]. *Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine*, 2 (9), 264–276. DOI: 10.5281/zenodo.1240910 (ukr).
- Verbytska, S. V. (2009). Mizhnarodna studentska akademichna mobilnist: etapy rozvytku ta subiekty orhanizatsii [International Student Academic Mobility: Stages of Development and Subjects of the Organization]. *Bulletin of Zhytomyr State University*, 45, 20–26 (ukr).
- World Report on Education* (2006). Comparison of World Statistics in Education. Montreal: UNESCO Institute for Statistics. 2006, 192. URL: <https://en.unesco.org/themes/education/documents-ifla-ta-in> (12.11.2018) (rus).
- Mykytas, V. (1994). *Early Ukrainian students and professors*. Kyiv, Ukraine: Abrys (ukr).
- Nudha, H. A. (1990). Ukrainian students at European universities in the fourteenth and eighteenth centuries. *On literary paths (research, searches, discovery)*. Kyiv, Ukraine: Dnipro (ukr).
- Oleksyk, Kh. M. (2011). Formation of a single educational and scientific space: the nature and problems of its contradictions. *Integration into the European educational space: achievements, problems, perspectives: monohrafiia*. F.H. Vashchuka (Ed.). Uzhhorod, Ukraine: ZakDU, 108–128. URL: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3717/dokumenty-ifla-ta-in> (22.01.2019) (ukr).
- Sadova, U. (2018). Problems of labor and educational migration in the focus of the interests of higher education, government and business. *According to the results of the meeting organized by the press-center «Gal Info»*. URL: http://lp.edu.ua/sites/default/files/news/2018/10178/attachments/demos_seminar-26_07_18.pdf dokumenty-ifla-ta-in (07.04.2019) (ukr).
- Svyrydenko, D. B. (2014). *Academic Mobility: The Answer to the Challenges of Globalization: monohrafiia*. Kyiv, Ukraine: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova (ukr).
- Stadny, Ye. (2017). Ukrainian Students Abroad: Facts and Stereotypes: *CEDOS Analytical Center Report*. URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-fakty-ta-stereotypy/dokumenty-ifla-ta-in> (22.01.2019) (ukr).

- Slobodian, O., & Stadnyi, Ye. (2019). *Ukrainian students abroad: how many and why?* URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu/dokumenty-ifla-ta-in> (22.01.2019)
- Striuk, M. I., Semerikov, S. O., & Striuk, A. M. (2015). Mobility: A Systemic Approach. *Information technology and teaching aids*. T. 49, vol. 5, 37–70 (ukr).
- Striuk, M. I. & Striuk, A. M. (2012). Educational object as a component of mobile learning. *Collection of scientific works of Kamenets-Podolsky National University named after Ivan Ogienko*, 83–86 (ukr).
- Ukrainian Students in Poland: Engagement Policy, Integration and Motivation, and Student Plans: CEDOS Analytical Center Report. November 3, 2018. URL: <https://cedos.org.ua/en/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyvatsiia-i-plany-studentiv-dokumenty-ifla-ta-in> (07.04. 2019) (ukr).
- Fesenko, A.M. (2018). Educational and labor migration of educated youth as a trend of the modern age: sociological analysis. *Habitus*, 6, 130–136 (ukr).
- Tsup, V. (2003). Yuriy Drohobych in the context of the formation of the Ukrainian elite. *Day*. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/istoriya-i-ya/yuriy-drohobich-v-konteksti-formuvannya-ukrayinskoyi-eliti-document-ifla-ta-in> (07.04 2019) (ukr).
- Shymkiv, N. *Eurodiplom. Why do Ukrainians go to study in Poland?* URL: https://lb.ua/society/2018/08/23/405797_ievrodiplom_chomu_ukraintsi_idut.html document-ifla-ta-in (08.04.2019) (ukr).
- Education: International student mobility in tertiary education (2016). UNESCO-UIS. URL: <http://data.uis.unesco.org>. document-ifla-ta-in (07.04.2019) (eng).
- Uneko Group. *Student migration is a national problem or compulsion, or why Ukrainian students choose education in Polish higher education*. URL: <http://uneko.com.ua/2017/10/студентська-міграція-національна-п/dokumenty-ifla-ta-in> (22.01.2019) (ukr).
- Wit, H. (1995). *De Strategies for the Internationalization of Higher Education: A Comparative Study of Australia, Canada, Europe, and the USA*. Amsterdam, Netherlands: European Association for International Education, 176 (eng).
- Sylvester, R. (2002). Mapping international education: an historical survey 1893 — 1944. *Journal of Research in International Education*, 1, 90–125 (eng).
- Sylvester, R. (2003). Further mapping of the territory of international education in the 20th century (1944 — 1969). *Journal of Research in International Education*, 2, 185–204 (eng).
- Sylvester, R. (2005). Framing the map of international education (1969 — 1998). *Journal of Research in International Education*, 4(2), 123–151 (eng).

AKADEMICKA MOBILNOŚĆ STUDENTÓW UKRAIŃSKICH W RETROSPESKTYWIE HISTORYCZNEJ: ZASADY, KIERUNKI, PODSTAWY

Suchyk Oleksandr, Kandydat nauk pedagogicznych, Docent,
Docent Wydziału technologii komputerowych i Edukacji Zawodowej,
Łucki Narodowy Uniwersytet Techniczny, ul. Lwiwska 75, 43018 Łuck, Ukraina, sushyk7@ukr.net

Suchyk Iryna, Kandydat nauk historycznych, Docent,
Docent Wydziału nauk humanistycznych, zabezpieczenia społecznego i prawa,
Łucki Narodowy Uniwersytet Techniczny, ul. Lwiwska 75, 43018 Łuck, Ukraina, sushykiryna@ukr.net

W artykule rozpatrzono zjawisko mobilności akademickiej studentów, określono genezę, kierunki i emisję mobilnej młodzieży ukraińskiej w różnych okresach historycznych. Zwrócono uwagę na studentów ukraińskich w uniwersytetach europejskich. Wspominane nazwiska Ukraińców, absolwentów uniwersytetów europejskich znanych w świecie. Badane zmiany w globalnym obrazie ruchu mobilnego studentów końca lat 90-tych XX wieku. Zwrócono uwagę na współczesny problem wyjazdu młodzieży ukraińskiej za granicę, motywację migracji studentów, głównych ośrodków akumulacji. Określono ryzyko oraz podstawowe przeszkody regulowania mechanizmu międzynarodowej mobilności akademickiej na Ukrainie.

Słowa kluczowe: mobilność akademicka; jednolita przestrzeń edukacyjna; mobilność studencka; uniwersytet.

**ACADEMIC MOBILITY OF UKRAINIAN STUDENTS
IN THE HISTORICAL RETROSPECTIVE: BEGINNINGS, DIRECTIONS, MOTIVES**

Sushyk Oleksandr, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the Department of Computer Technologies and Vocational Education,
Lutsk National Technical University, 75 L'vivs'ka St., 43018 Luts'k, Ukraine, sushyk7@ukr.net

Sushyk Iryna, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
of the Department of Humanitarian science, Social Security and Law,
Lutsk National Technical University, 75 L'vivs'ka St., 43018 Luts'k, Ukraine, sushykiryna@ukr.net

The article reveals the phenomenon of academic mobility of students, shows its genesis, trends and flows of mobile youth during historical periods. The attention was paid to the motivational component of the process of youth integration into the global educational space. The main periods of the academic mobility of students from the medieval origins to the present are highlighted.

The first Western European universities are shown by the international intellectual centers of Europe XIV-XVII, where the leading youth of those times went. It is noted that the wandering lifestyle of medieval students was a way of integrating into the world of educational space. The attention is paid to the emergence of Ukrainian youth in European universities. The data on the number of Ukrainian students, their adaptation to the new cultural and educational society is given. Names of Ukrainians, graduates of European universities that became known to the world are mentioned.

The need for mobility, as moved to find a better option and learning outside of their own intellectual environment, has been traced in different historical periods. Changes in the global picture of the movement of mobile students from the late 90's of the XX century. The attention is focused on the modern problem of immigration of progressive Ukrainian youth, the reasons for the migration of students, the main centers of their accumulation are named. The main obstacles to promoting academic mobility of students to the European and world educational communities are considered. The emergence of virtual universities as an alternative to traditional appears, which become the basis of virtual academic mobility of the present.

Key words: academic mobility; mobile students; university; global educational space.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2019

Прийнято до друку 30.10.2019